

UDK 27-725-75:374:27-732-4VAT2
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 18. 7. 2010.
Prihvaćeno: 22. 9. 2010.

TEOLOŠKO-PASTORALNI TJEDAN U (NE)DOVRŠENOJ PERSPEKTIVI DRUGOGA VATIKANSKOG KONCILIA

Josip BALOBAN

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
josip.baloban@zg.t-com.hr

Sažetak

Autor Drugi vatikanski koncil prikazuje i tumači kao proces koji treba zaživjeti i kojeg treba ostvarivati u krilu sveopće, ali i svake pojedine partikularne Crkve, a samim time i Crkve u Hrvatskoj. Da bi Koncil kao proces u Crkvi zaživio, valja proučiti i analizirati konkretnu društvenu i crkvenu situaciju na osnovi religijsko-socioloških istraživanja, budući da Crkva i društvo ne predstavljaju dva dihotomna činitelja, nego su u mnogome ovisno egzistirajući i djelujući čimbenici jer ih čine uglavnom jedni te isti građani. U religijsko-sociološkim istraživanjima ističe se, posebno u dva posljednja desetljeća, Katolički bogoslovni fakultet sveučilišta u Zagrebu.

(Ne)dovršenost koncilске perspektive i nedorečenost koncilске recepcije u Hrvatskoj vidljiva je za autora i u preskromnoj prisutnosti teologa i Crkve uopće u hrvatskoj društvenoj javnosti. Autor konstatira da se službena Crkva u Hrvatskoj nije odvažila upustiti u postkoncilski eksperiment novih crkvenih službi, te da se u Hrvatskoj još uvijek osjeća distanciranost između biskupa i prezbitera, prezbitera i vjernika laika. Te činjenice autora nukaju na zaključak kako je naša suvremena eklezijalna i društvena stvarnost takva da u njoj kako društvene tako i crkvene elite nemaju dovoljno sluha za procese koji se zbivaju u bazi društva i Crkve kao takve, što upućuje na svojevrsnu postkoncilsku zasićenost i premorenost, koja rezultira premalom pastoralnom učinkovitošću.

U nastavku članka autor znanstveno argumentirano odgovara na krucijalno pitanje koliko su teološko-pastoralni tjedni uprisutnili Koncil u hrvatskoj Crkvi, budući da predstavljaju specifičan sustav permanentne edukacije kako biskupa i prezbitera

tako i nazočnih laika, a jednako tako i prigodu za ljudsko i prijateljsko druženje. Priređivači i predavači na Teološko-pastoralnom tjednu u Zagrebu su nastojali uvijek biti koncilski inspirirani i orijentirani, unatoč nepovoljnim društveno-političko-eklezijalnim prilikama u vremenu komunističkog režima. Naposljetku autor promatra lik svećenika kao povremenu i nezaobilaznu temu na Teološko-pastoralnim tjednima, što potvrđuje tezu da je prezbiter ipak sve ovo vrijeme održavanja Teološko-pastoralnih tjedana u Zagrebu ostao u fokusu interesa teološke javnosti. No unatoč tome valja konstatirati da je Drugi vatikanski koncil u hrvatskoj Crkvi i hrvatskom društvu ostao nedovršen i neostvaren u svoj svojoj punini i dimenzionalnosti te da je jednako tako ostala nedovršena diskusija o identitetu prezbitera, te da je Teološko-pastoralni tjedan u Zagrebu zauzeo veoma važno mjesto unutar eklezijalno-društvene hrvatske zbilje, budući da je tijekom 50 godina svoga odvijanja unosi ideje i polet Drugoga vatikanskog koncila, promičući koncilski lik prezbitera.

Gljučne riječi: prezbiter, Teološko-pastoralni tjedan, Drugi vatikanski koncil, recepcija Koncila.

Uvodna pojašnjenja

Ako se riječ *perspektiva* shvati u smislu budućnosti i nade, onda je događaj Drugoga vatikanskog koncila u trenutku proslave 50. obljetnice Teološko-pastoralnog tjedna za svećenike u Zagrebu (dalje: TPT-Zagreb) istodobno dogođena *prošlost*, življena *sadašnjost* te očekivana i žučena *budućnost*. Samim tim iz te trodimenzionalne stvarnosti izranja trolist: *Koncil*, *Teološko-pastoralni tjedan* i *svećenik*. Dakako da pritom nije zanemaren ni biskup, ni narod Božji, a ni konkretno hrvatsko društvo, odnosno svekoliki ovozemaljski svijet. Štoviše, svi su ti navedeni čimbenici u neraskidivoj i trajnoj korelaciji s *Koncilom*, s *TPT-Zagreb* i sa *svećenikom*. Ipak u središtu jubilarnog TPT-a Zagreb jesu sveopći Koncil, ali i specifična permanentna edukacija hrvatskog svećenika, neovisno gdje on zemljopisno i društveno-teritorijalno djelovao, budući da u TPT-u već pet desetljeća sudjeluju svećenici iz Hrvatske i izvan Hrvatske. Osim toga, jubilarni 50. TPT-Zagreb uzeo je u Svećeničkoj godini za temu *Identitet svećenika danas: očekivanja i pastoralna zbilja*. Svećenik je, zacijelo važan i nezaobilazan čimbenik povijesne Kristove Crkve i kraljevstva nebeskog, pored svih svojih nesavršenosti i nedorečenosti kako u odnosu na Isusa Krista tako i u odnosu na biskupa i u odnosu na svakog konkretnog čovjeka pored sebe. Očekivanja prema današnjem svećeniku iznimno su velika, a njegova pastoralna zbilja u puno čemu je mnogoslojevit i komplicirana te iz dana u dan sve zahtjevnija. U svim europskim društvima, koja idu za emancipacijom od temeljnih čovjekovih i univerzalnih kršćanskih vrjednota, svećenik postupno gubi društvenu

važnost koju je imao još prije pedesetak godina. Od triju dominantnih poziva¹, odnosno zvanja u društvu, naime, *svećenika, učitelja i liječnika*, za suvremenog čovjeka još jedino liječnik ostaje u izraženijem fokusu zanimanja i to jednostavno iz pragmatičkih razloga, naime, u pojedinim životnim trenucima čovjek treba usluge i pomoć liječnika. Pritom suvremeni čovjek zaboravlja, ili pak (ne)svjesno teže i površnije prihvaća da su u biografiji svakog pojedinog čovjeka, od relevantne važnosti, prije svega kompetencije, usluge i pomoć *učitelja*, ali jednako tako i *svećenika*, na ovaj ili onaj način.

Sabor, odnosno koncil saziva se u povijesti Kristove Crkve kada se moraju rješavati određena prijeporna doktrinarna pitanja ili određeni aktualni pastoralno-teološki problemi. Jednom riječju, koncil nastoji rješavati rastuće i već nagomilane probleme *ad intra*, ali i *ad extra*. Za Drugi vatikanski koncil može se reći da u prvom planu nije morao rješavati neka doktrinarna pitanja poput koncilâ prvih stoljeća, ali je morao i želio rješavati tolika pitanja unutar same Crkve, kao i u djelovanju Crkve prema svijetu, odnosno prema konkretnom društvu. Ili drukčije formulirano, oci Drugoga vatikanskog koncila ozbiljno i radikalno su se zamislili nad tadašnjim stanjem unutar Katoličke crkve, kao i nad odnosom Kristove Crkve prema svijetu, odnosno prema konkretnom čovjeku i konkretnom društvu. Bili su svjesni da je nužno premisliti i domisliti poziciju Kristove povijesne Crkve u suvremenom svijetu, a da pritom kršćani ostanu Kristovim učenicima i nasljedovateljima, koji su nositelji *novosti života*, započetog rođenjem, djelovanjem i uskrsnućem Isusa iz Nazareta. Jednako tako da Kristovi učenici budu partnerima i suradnicima svim ljudima u

¹ Potrebno je podsjetiti da su *svećenik, učitelj i liječnik* uistinu pozivi, kako god se to danas shvaćalo i tumačilo. Drugim riječima, i svećenik i učitelj i liječnik moraju jednostavno u svome biću osjećati određenu prirodnu i osobnu sklonost, odnosno poziv za svoje zvanje (kod svećenika se to teološki shvaća i tumači kao Božji poziv), jednako tako za adresate (ljude) kojima žele služiti, jer svoj poziv/svoje zvanje žive 24 sata, odnosno oni žive svoj poziv gdje god jesu, a ne samo na radnome mjestu. To se teško uklapa u svijest današnjeg čovjeka, koji, nerijetko ili u pravilu, strogo nastoji odvojiti radno mjesto od mjesta stanovanja i mjesta odmora i zabave. No, istodobno taj moderni čovjek zaboravlja da u pojedinim suvremenim gospodarstvenim odnosima i zadaćama čovjek u pojedinim zvanjima mora biti uvijek dostupan za svoga poslodavca ili svoga klijenta (tj. preko vikenda i tijekom svoga odmora mora imati pri ruci i uključen, primjerice svoj mobitel ili svakodnevno otvarati svoju *e-mail* poštu). Nije li to nešto slično kao što je u prošlosti, najvećim dijelom, a u sadašnjosti u različitim stupnjevima, nužno da svećenik, učitelj i liječnik budu dostupni, ako je potrebno i na raspolaganju čovjeku 24 sata. Iz pastoralne prakse Katoličke crkve poznato je da se svećenik i tijekom noći odazivao na poziv vjernikâ i dolazio bolesniku u smrtnoj opasnosti kako bi mu mogao pružiti mogućnost za posljednju životnu ispovijed, bolesničko pomazanje i svetu pričest. Ta svećenikova raspoloživost za bolesnike ili unesrećene osobe vrijedi i danas, kako na selima tako i u gradovima, posebno gdje se nalaze bolnice i starački domovi.

svijetu, koji nisu kršćani i koji nisu vjernici. Time je Koncil već u svom početku pokazao univerzalno, odnosno svesvjetsko značenje, pa i određenu odgovornost za svekoliki svijet. Važno je pritom istaknuti još nešto, naime da je sazivanjem Drugoga vatikanskog koncila tadašnji papa Ivan XXIII. iznenadio na određen način članove Katoličke crkve kao i svekoliki svijet. Jedino nije iznenadio Očeva i Kristova Duha, kojemu je jedino bio poslušan i vjeran.

Već u devetnaestom, a posebno u dvadesetom stoljeću, bilo je očigledno da se nešto mora dogoditi, pa i promijeniti unutar Katoličke crkve, kao i u odnosu te Crkve prema svijetu i konkretnom čovjeku. Sve se više osjećala određena dihotomija između Katoličke crkve na jednoj, te razvoja društva, znanosti i čovjeka na drugoj strani. U svemu tome svećenik, odnosno prezbiter² nije se najbolje snalazio, a jednako tako nije se ni najbolje osjećao. Drugi svjetski rat na određen način samo je odgodio događaj Drugoga vatikanskog koncila. Na nadolazeće promjene, konkretne probleme i brzi svekoliki razvoj na sebi svojstven način reagirala je teološka znanost, posebno u Europi. Stoga i tadašnji zagrebački nadbiskup koadjutor i veliki kancelar Franjo Šeper u svom dopisu Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu 1959. godine piše: »Teološka znanost napreduje, dolaze novi problemi, iznalaze se nova rješenja. Rim daje nove smjernice. Sve je to za velik dio klera nepoznanica, jer mu pastoralni rad ne daje vremena za studij. Osim toga je nova teološka literatura najvećem dijelu svećenika nepristupačna, bilo radi nemogućnosti da se nabavi, bilo radi nepoznavanja stranih jezika«³. Iz nadbiskupova Dopisa upućenog profesorima Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu može se iščitati više stvari.

Prvo, tadašnji zagrebački nadbiskup svjestan je da Crkva i društvo u svim europskim zemljama idu sve više odvojenim putovima. *Drugo*, nadbiskup je svjestan da ima sve više problema unutar same Crkve kao i problema između Crkve i društva, čovjeka i znanosti. Nadbiskup ne želi na to ostati ravnodušnim. On osjeća pastirsku odgovornost. *Treće*, nadbiskup jezgrovito i jasno upozorava da teološka znanost, osobito u Zapadnoj Europi, nije statična, štoviše ona je dinamična, te napredujući uočava nastajuće crkvene, religijske i čovjekove probleme i nastoji na njih dati odgovarajuća rješenja. *Četvrto*, nad-

² Važno je istaknuti da se Drugi vatikanski koncil odlučuje za pojam *prezbiter*, a ne za *sacerdos*. Naime, saborski oci pojam svećenik (*hiericus-sacerdos*) pridržavaju samo za Isusa Krista kao jedinog i Velikog Svećenika. Sukladno tome i naslov dekreta o svećenicima-prezbiterima nosi naslov *Presbyterorum ordinis*. Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Presbyterorum ordinis. Dekret o službi i životu prezbitera* (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008. (dalje: PO).

³ Nadbiskupski duhovni stol, B5-17/K, Dr. Franjo Šeper, nadbiskup koadjutor i veliki kancelar, Dekanatu Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, 5. studenoga 1959.

biskup Šeper želi pastoralni kler suočiti s novim problemima, ali i s mogućim pastoralnim rješenjima te stoga predlaže određenu permanentnu edukaciju pastoralnog klera u vidu pastoralnog tečaja tijekom jedne sedmice, dakako s nekoliko predavanja dnevno i s popratnom diskusijom. *Peto*, tadašnji zagrebački nadbiskup koadjutor novu i zahtjevnu zadaću u vidu molbe iznosi profesorima Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu smatrajući da su upravo oni kako teološki tako i crkveno najpozvaniji za ostvarenje te nove inicijative i znajući da će predavanja *biti na doličnoj visini*.⁴ *Šesto*, nadbiskupov prijedlog za pokretanjem tečaja pastoralnog klera događa se tri godine prije početka Drugoga vatikanskog koncila. Tako je tadašnji zagrebački nadbiskup koadjutor, a poslije kardinal Franjo Šeper, predložio jednu pastoralno-teološku inicijativu, koja je nadživjela njega samoga i koja je do današnjih dana prisutna u Crkvi hrvatskoga govornog područja. U toj pastoralno-teološkoj inicijativi kontinuirano sudjeluju zagrebački nadbiskupi do današnje 50. jubilarne obljetnice Teološko-pastoralnog tjedna za svećenike u Zagrebu.

1. Drugi vatikanski koncil kao (ne)dovršeni i kao (ne)zaživljeni Koncil u Crkvi i društvu u Hrvatskoj

Prije desetak godina sadašnji zagrebački nadbiskup kardinal Josip Bozanić na TPT-u iznio je pred nazočne svećenike i sudionike Tjedna dva veoma znakovita, a istodobno motivirajuća poziva: jedan je išao u smjeru potrebe *ponovnoga*, odnosno *novoga čitanja, proučavanja i tumačenja koncilskih tekstova*, a drugi je išao u smjeru *potrebe religijsko-socioloških istraživanja u Hrvatskoj*. Osobno sam taj poziv shvatio i sebi protumačio da nadbiskup zagrebački želi nazočne svećenike upozoriti da se Koncil jednom dogodio, ali da on i dalje traje te tako na svoj način i obvezuje. Jednako tako da Koncil nije posve dokraja zaživio u komunističkom razdoblju iz više-manje poznatih društveno-političkih i unutarcrkvenih razloga (od 1965. do 1990.) te da Koncil ostaje i dalje procesom, koji treba ostvarivati i u razdoblju demokracije (od 1991. i dalje). Štoviše, proces, koji od svećenika, biskupa i svih vjernika traži i očekuje dodatne pastoralne napore kako na osobnoj i obiteljskoj tako na eklezijalnoj i društvenoj razini vjere i crkvenosti. S druge strane, da je za realnu procjenu crkvene i pastoralne situ-

⁴ U istom Dopisu nadbiskup koadjutor piše: »Molim preč. Naslov da ovaj prijedlog danom prilikom prodiskutira. Stvar nije zasada žurna, pa se mogu sve okolnosti dobro promisliti. Kad se nešto konkretno zaključi, neka me Fakultet izvijesti«. Na istom Dopisu piše: »Primljeno na znanje na III. redovnoj sjednici od 27. studenoga 1959. Vidi br. 325/1959 od 3. prosinca 1959., dekan, prof. dr. sc. Janko Oberški.«

acije u Hrvatskoj, a potom za adekvatne odgovore i pastoralne modele, važno proučiti konkretnu društvenu i crkvenu situaciju na temelju religijsko-socioloških istraživanja, koja sada mogu provesti znanstvene crkvene institucije u suradnji s drugim znanstvenim institucijama, prije svega društveno-humanističkog područja. Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (dalje: KBF-Zagreb) prepoznao je taj znanstveni, ali istodobno i važni pastoralno-teološki *kairos*, jer je u istraživanjima, odnosno ispitivanjima prepoznao »neopходно pomagalo, makar i skromno, u proučavanju današnje sve kompleksnije socijalne zbilje, uključujući i područje vjere i morala. Individualizam, pluralizam, određena svjetovnost, suvremena znanost, tehnologija i mediji duboko utječu na moralna ponašanja i vjerska uvjerenja. Neke vrjednote i neki stavovi dobivaju nove obrise, umanjene ili uvećane, ili im pridolaze novi, nepoznati ili nepriznati u povijesti. Mladi i spolnost, brak i obitelj, pojedinac i zajednica, socijalna etika i socijalna pravda, pitanje mira i rata, ekologija itd. nameću teška pitanja te je opravdano tražiti i koristiti sve raspoložive pristupe teškim problemima kojima pojedinci ili pojedine skupine ne vide rješenja...«⁵. Time je M. Valković izravno i jasno upozorio na sve ono što je bilo eksplicite ili implicate rečeno i na Drugom vatikanskom koncilu, naime, da se svijet brzo, permanentno i nezaustavljivo mijenja u svekolikom pogledu. Takvo mijenjanje i takav razvoj, odnosno napredak svijeta, uz uvažavanje i čuvanje te življenje temeljnih konstanti kršćanstva, nije mogao predvidjeti, nije mogao konstatirati, a onda niti se prema tome na specifičan način odrediti nijedan koncil u povijesti Kristove i Katoličke crkve, osim Drugoga vatikanskog koncila. To mijenjanje ili razvoj, te napredak univerzalnog čovječanstva u osobnom i društvenom, u idejnom i svjetonazorskom pogledu, ne može i ne smije ostaviti nezainteresiranom ili ravnodušnom Kristovu povijesnu Crkvu, a napose teološku znanost i pastoralno-teološku praksu te Crkve. Na svoj specifičan način svjesni svega toga profesori KBF-Zagreb, iako tri desetljeća poslije završetka Koncila, provode do danas različita sociološka istraživanja s namjerom da bolje upoznaju, prije svega, hrvatsku crkvenu i društvenu stvarnost u kontekstu europske i svjetske društvene zbilje.⁶

⁵ Marijan VALKOVIĆ, Socioreligijsko istraživanje Vjera i moral u Hrvatskoj. Djelomično izvješće, u: *Bogoslovska smotra*, 68 (1998.) 4, 467.

⁶ Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu od druge polovice 90-ih godina 20. vijeka intenzivno provodi različita empirijska sociološka istraživanja – kako nacionalna tako i međunarodna. Sva ta istraživanja u vidu projekata odobrena su i financirana od MZOŠ-a RH-e. Navodimo samo naslove projekata i voditelje tih projekata: *Europsko istraživanje vrednota – EVS-1999*. (Josip Baloban); *Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa* (Josip Baloban); *Teološko fundiranje solidarnosti u hrvatskom društvu* (Stjepan Baloban); *Srednjovjekovna znanstvena hrvatska baština Hrvata* (Franjo Šanjek); *Hrvati i »Europa duha« od*

Zašto Drugi vatikanski koncil na neki način nije dovršen proces ili zašto je ostvarenje Koncila svojevrsna trajna zadaća i obveza mnogih naraštaja unutar povijesne Kristove Crkve? Nedovršenost Koncila ne temelji se, prije svega i nadasve, u stupnju njegove recepcije ili u općenitom neprihvatanju od strane članova Katoličke crkve. Ne temelji se u pozitivnom ili negativnom odnosu drugih crkava, religija i ljudi prema Koncilu. Ako bi se tako eklezijalno i društveno shvaćala njegova recepcija, onda bi se na određen način relativizirala njegova univerzalnost, obvezatnost i istodobno bi se, jednostavno, isticala njegova povijesno vremenski sužena dimenzija, tj. da se ograničava samo na određeno povijesno razdoblje, primjerice na drugu polovicu 20. vijeka. Koncilska paradigma u mnogome je dugotrajnija nego što su toga bili svjesni i sami koncilski oci na Koncilu, a što potvrđuje da je taj koncil bio izrazito nadahnuće Duha Svetoga. Budući da događaj Drugoga vatikanskog koncila nije bio isprovociran određenom doktrinarnom kontroverzom ili disputom, mogao je biti veoma pastoralno-teološki koncipiran i usmjeren – kako *ad intra* tako i *ad extra*. To najbolje svjedoče dvije temeljne konstitucije: *Lumen gentium* i *Gaudium et spes*. Nedovršenost koncilskog, a samim tim evanđeoskog i kršćanskog procesa, očituje se u nekoliko temeljnih koncilskih stavova i učenja. Samo po sebi oni nisu novost u Katoličkoj crkvi, jer su izvorno evanđeoski i baština prve Crkve, ali oni su tijekom povijesti potisnuti u drugi ili treći plan. Prvi i temeljni, te samim tim u kršćanstvu i Crkvi nedokidivi koncilski stav je koncilsko učenje o *temeljnomo dostojanstvu i jednakosti svih krštenih u Crkvi* i o *oddatnoj različitosti, pa samim tim i nejednakosti* na temelju crkvenih službi.⁷ Daljnji stav je da su koncilski oci uočili i prihvatili da se Katolička crkva mora *otvoriti prema svijetu (ad extra)*, ali jednako tako da se mora otvoriti i *unutar sebe same (ad intra)*. Sve to podrazumijeva određeni demokratski princip i određenu supsidijarnost⁸, uz uvažavanje hijerarhijske strukture Katoličke crkve. Stoga je razumljivo da je Koncil inzisti-

XV. do XVIII. stoljeća (Franjo Šanjek); *Supsidijarnost u hrvatskom društvu* (Stjepan Baloban); *Europsko istraživanje vrednota: Hrvatska u Europi – EVS-2008*. (Josip Baloban); *Strossmayerov europaizam u politici i umjetnosti* (Slavko Sliškoivić); *Lik Blažene Djevice Marije u franjevačkom propovjedništvu XVIII. stoljeća* (Ivan Karlič); *Hrvati, unionizam i ekumenizam od XV. do XX. stoljeća* (Marijan Biškup). Dakako, da su profesori s KBF-a u Zagrebu sudjelovali i u drugim međunarodnim istraživanjima, ali te projekte nije financiralo MZOŠ-a RH-e.

⁷ Upravo po tom stavu i učenju koncilski oci su upozorili na ekleziologiju i pastoralnu praksu prve Crkve, koja, uz Isusovu mjerodavnost za svaku pastoralnu praksu, ostaje mjerodavnom i za današnju pastoralnu praksu.

⁸ O načelu supsidijarnosti Koncil ne govori puno, ali ga spominje, primjerice u Deklaraciji *Gravissimum educationis* govoreći o suodnosu roditeljskih dužnosti i prava kao i dužnosti i prava građanskog društva u svezi odgoja djece. Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gravissimum educationis. Deklaracija o kršćanskom odgoju* (28. X. 1965.), br. 2 i

rao na daljnjim trima temeljnim stavovima i učenjima, naime na zajedništvu (*communio*)⁹, na *dijalogu* i na *ekumenizmu*. Dakako, da su koncilski oci shvatili kako je nužno čovjeku približiti, odnosno učiniti pristupačnom riječ Božju, kao i osuvremeniti liturgiju. Već tada su koncilski oci, ako ne već *explicite*, onda barem *implicite*, shvaćali da se *matrica ritualnoga kod sekulariziranoga čovjeka* i *matrica otajstvenoga i sakramentalnoga* od strane Crkve postupno i sve više razilaze, a čega smo mi danas svjedoci u Hrvatskoj, u Europi i u svijetu uopće. Naposljetku, Koncil je sa svoje dvije konstitucije osobitu pozornost posvetio samoj Crkvi (*Lumen gentium*) i svijetu u kojem živi i djeluje Crkva (*Gaudium et spes*). Jednako tako Koncil se posebnim dokumentima posvetio biskupima (*Christus Dominus*), svećenicima (*Presbyterorum ordinis*) i (*Optatam totius*) i narodu Božjem (*Apostolicam actuositatem*), te naposljetku redovništvu (*Perfectae caritatis*) i sredstvima javnog priopćavanja (*Inter mirifica*).

Ako se prihvati teza da je Drugi vatikanski koncil pozvao Crkvu na put razvoja, onda se danas postavlja opravdano i smisljeno pitanje koliko je taj isti Koncil od 1965. do 2010. zaživio u Crkvi i društvu u Hrvatskoj? Crkva i društvo nisu dva dihotomijska te jedan pored drugoga neovisno egzistirajuća i djelujuća čimbenika. Naprotiv, crkvena stvarnost je sastavni dio svake društvene stvarnosti, i obratno, razna događanja, napredci i posrtanja u društvenoj stvarnosti istodobno se reflektiraju na crkvenu stvarnost. Nerijetko i najviše stoga, što su sudionici jedne i druge stvarnosti jedni te isti građani.

U odnosu na (ne)zaživljenost Koncila u Crkvi i društvu u Hrvatskoj mora se konstatirati da su se poslije Drugoga vatikanskog koncila dogodili veliki *pastoralno-teološki iskoraci i pomaci*, ali istodobno i *određeni koncilski propusti*, te *nedovršenosti ili nedorečenosti*. Pretkoncilaska Crkva u Hrvatskoj bila je, prije svega, statična, klerička, narodna Crkva, prema društvu i svijetu apologetska, a nije bila dijaloška i ekumenska, kao uostalom i Katolička crkva diljem Europe i svijeta. Prema mišljenju R. Brajčića pretkoncilaska teologija i ekleziologija išla je uhodanim skolastičkim putovima na kojima se oslanjala na crkvene autoritete, pre naglašavala mariološke teme, Crkvu je shvaćala kao savršeno društvo pri čemu je u pastoralu prevladavala sakramentalizacija, u liturgiji

br. 6, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: GE). U svezi problematike supsidijarnosti u Crkvi i u društvu vidi: *Bogoslovska smotra*, 79 (2009.) 1.

⁹ S pravom je istaknuo Tomislav J. Šagi-Bunić da će se Drugi vatikanski koncil u povijesti spominjati upravo po *communio* kao što se Nicejski koncil spominje po *homoousios*. Vidi: Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Kako biti siguran u svoju vjernost Koncilu?*, u: *Kana*, 16 (1985.) 4, 10-11, i *Kana*, 16 (1985.) 5, 10-11. Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Trideset godina poslije Koncila*, u: *Kana*, 23 (1992.) 10, 10-11.

legalizam, a u propovijedanju moralizam.¹⁰ U svijesti vjernika kršćana, a ne manje i u društvima, biskupi i svećenici su bili veoma visoko pozicionirani, a nerijetko su ostajali daleko od naroda Božjega, odnosno od vjerničkog puka. Svećenik je bio kultni i bogoslužni stručnjak bez kojeg se u Crkvi nije moglo i kojem se moralo diviti i susretati ga sa strahopoštovanjem. Takva Crkva sve je više odlazila na distancu prema konkretnom društvu i čovjeku, kao i obratno, društvo i čovjek postupno su se sve više distancirali od Crkve. Jedni su postajali indiferentnima prema Crkvi, a drugi su se u Hrvatskoj postupno pretvarali u borbene protivnike Crkve.

Drugim vatikanskim koncilom Crkva u cijelom svijetu, pa tako i u Hrvatskoj, želi pokazati i zaživjeti svoje novo lice. Prema mišljenju T. Ivančića i totalitarna država, bivša Jugoslavija, upravo se pod utjecajem koncilskog ozračja, sve više otvarala »slobodnom svijetu«¹¹. Katolička crkva je do demokratskih promjena u Hrvatskoj provela bitne koncilске reforme i teološka promišljanja, a u demokraciji treba i može ostvariti još neostvarene koncilске zahtjeve.¹² Za Crkvu u Hrvatskoj karakterističan je teološki i pastoralni entuzijizam prvih postkoncilskih godina, koji je prepoznatljiv kroz nekoliko ključnih pokazatelja, kao što su: Teološko-pastoralni tjedan za svećenike, Glas Koncila, Kršćanska sadašnjost, brzo prevođenje koncilskih dokumenata i liturgijskih knjiga/obrednika, održavanje mnogobrojnih tribina i konferencija, aktivnosti vjernika laika te osnivanje raznih teoloških instituta, ponajprije u Zagrebu, zatim i u drugim većim gradovima Hrvatske.¹³ Poslije prvotnoga koncilskog entuzijazma slijede postkoncilski trendovi u Hrvatskoj kao što su veliki vjernički skupovi; javljanje i nastajanje duhovnih pokreta, počevši od sedamdesetih godina 20. vijeka; pokušaj dokiđanja klerikalne slike Crkve i prevladavanje klerikalizacije crkvenog pastoralala; stvaranje živih i aktivnih župnih zajednica u novim dijelovima hrvatskih gradova sedamdesetih i osamdesetih godina; osnivanja, zaživljavanja i funkcioniranja postkoncilskih crkvenih i pastoralnih struktura.¹⁴ Postkoncilska Crkva u Hrvatskoj trudila se u koncilskom duhu angažirati u pastoralu sakramenata te braka i obitelji, a u doba demokracije u izgradnji visokog crkvenog školstva i u provođenju školskog vjeronauka.

¹⁰ Usp. Rudolf BRAJČIĆ, Bitna teološko-eklezijalna naslijeđa naše pretkoncilске Crkve, u: *Crkva u svijetu*, 21 (1986.) 2, 137-153.

¹¹ Usp. Tomislav IVANČIĆ, Prihvaćanje Drugog vatikanskog koncila u Hrvatskoj, u: Pero ARACIĆ (ur.), »Jeremija, što vidiš?« (*Jr 24, 3*) *Crkva u hrvatskom tranzicijskom društvu*, Đakovo 2001., 47.

¹² Usp. *Isto*, 49.

¹³ Josip BALOBAN, Pokoncilski pastoralno-teološki pomaci, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 3-4, 559-583, 561.

¹⁴ Usp. *Isto*, 565-574.

Crkva u Hrvatskoj nije više u getoizaciji, koja je trajala više desetljeća nakon Drugoga svjetskog rata. Ali, čini se, da se u demokraciji »ugasio ili smanji koncilski žar. Teolozi marljivo rade na produbljivanju koncilskih tema, ali kao da ne prodiru u tkivo društva i Crkve«¹⁵. Stoga je na određen način i razumljivo da se, uz (post)koncilske iskorake i pomake, događaju i svojevrсни propusti, nedovršenosti i nedorečenosti. Sve se to, najvećim dijelom, prepoznaje u preskromnoj nazočnosti i slaboj učinkovitosti teologâ i Crkve uopće u hrvatskoj društvenoj javnosti, što ujedno potvrđuje da Crkvi u Hrvatskoj slabo uspijeva evangelizacija javnosti, a što je također jedna koncilski misao. Pozitivna i premalo učinkovita nazočnost i djelotvornost Crkve u javnosti istodobno slabi utjecaj kršćanskih načela i vrjednota kod hrvatskih kršćana i građana u svim pravcima, od braka do obitelji, od politike do gospodarstva, od bogoljublja do domoljublja. S tim u svezi nije zaživjela kršćanska i evanđeoska максима da vjernik mora biti kršćanin od ponedjeljka do subote, a ne samo nedjeljom; da kršćanin živi svoje kršćanstvo i svoju vjeru, svoju crkvenost na *osobnoj, obiteljskoj, eklezijalno-župnoj*, ali jednako tako i na *društvenoj razini*, jer vjera ima i odgovornu *društvenu dimenziju*.¹⁶ U hrvatskoj javnosti se rijetko, a samim tim i premalo čuje kritičko-proročki glas u korist siromašnih i socijalno obespravljenijih, u korist onih za koje se malo tko zauzima. Unutar same Crkve nije se na zadovoljavajući način riješilo laičko pitanje, kako na župnoj tako i na biskupijskoj i nacionalnoj razini.¹⁷ Zaposleni laici u ordinarijatima samo su simbolični predstavnici sveukupnog laikata u hrvatskoj Crkvi. Službena Crkva u Hrvatskoj nije se odvažila ući u postkoncilski eksperiment novih koncilskih crkvenih službi, osim mjestimične uspostave oženjenih đakona. Još uvijek se u hrvatskoj Crkvi osjeća određena distanca između biskupa i svećenika, a jednako tako između svećenika i članova naroda Božjega. Posebno su na kušnji temeljna jednakost i isto dostojanstvo svih krštenih. Objektivna recepcija i kritička primjena religijsko-socioloških istraživanja¹⁸ u Hrvatskoj u posljednjih desetak godina nije se dogodila i ona je, ustvari više-manje

¹⁵ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Prihvaćanje Drugog vatikanskog koncila u Hrvatskoj*, 50.

¹⁶ Usp. Stjepan BALOBAN, *Vjera kao sastavni dio javnoga života. Katedralne propovijedi*, Zagreb, 2007.

¹⁷ Pastoralno-ekleziološki je čudno, ako ne i upitno, da se nije nastavio duh trećega laičkoga susreta u Osijeku (2000.) na kojem su hrvatski vjernici laici pokazali zavidnu zrelost, visoki stupanj crkvenosti i poželjnu vjerničku odgovornost unutar Kristove povijesne Crkve. Vidi: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, Đuro Hranić (ur.), Zagreb, 2002.

¹⁸ Drugi vatikanski koncil je jasno izrekao: »Neka se u dušobrižničkoj službi dovoljno priznaju i primjenjuju ne samo načela teologije nego također i otkrića profanih znanosti, u prvom redu psihologije i sociologije«; DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 62, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: GS).

izostala, premda se tim istraživanjima došlo do veoma vrijednih, zanimljivih i poučnih rezultata. Upravo ti empirijski rezultati, kao i tumačenja u svezi s njima šalju jasne poruke današnjim teolozima, službenoj Crkvi, današnjim dušobrižnicima, ali jednako tako i tolikim drugim nositeljima raznih službi u hrvatskom društvu. Nije li na kraju prve dekade 21. stoljeća crkvena i društvena stvarnost jednostavno takva da crkvene i političke elite nemaju dovoljno sluha za ono što se događa u crkvenoj i društvenoj zbilji, odnosno u bazi društva. To samo potvrđuje da se u Hrvatskoj u puno čemu preferira deduktivna metoda, a puno manje induktivna, iako je za budućnost imperativ kombinacija i komplementarnost jedne i druge znanstvene i pastoralne metode.

Nije li u hrvatskoj Crkvi na djelu koncilaska i postkoncilaska pastoralna zasićenost i premorenost te samim tim i premala pastoralna učinkovitost?

2. Koliko su teološko-pastoralni tjedni uprisutnili Koncil u hrvatskoj Crkvi?

Recepcija Drugoga vatikanskog koncila u hrvatskoj Crkvi ne smije se reducirati samo na Teološko-pastoralne tjedne za svećenike u Zagrebu, jer je uz Tjedan u postkoncilskim godinama bilo tolikih drugih crkvenih čimbenika koji su promicali ideje Drugoga vatikanskog koncila među svećenicima i biskupima, kao i unutar Božjega naroda. Jednako tako u istraživanju, prosuđivanju i vrjednovanju Koncila u hrvatskoj Crkvi i društvu, ali i izvan Hrvatske, ne može i ne smije se zaobići pedeset Teološko-pastoralnih tjedana za svećenike u Zagrebu, koji su kontinuirano bili na liniji tumačenja koncilskih ideja i ostvarenja u Hrvatskoj, ali i šire. Već nakon petnaest održanih tjedana – dok je TPT tražio i isprobavao modele svoga rada – Franjo Udovičić, svećenik Zagrebačke nadbiskupije, u svom je diplomskom radu napisao da Teološko-pastoralni tjedni svojim dimenzijama spadaju u crkveno-pastoralne događaje koji »nadilaze mnoge vedre pojave katoličkog života u nas, tim više što su počeli raditi prije Koncila, za vrijeme Koncila i što se održavaju poslije Koncila«¹⁹. Svećenički skup u Dječaćkom sjemeništu na Šalati, u puno čemu jedinstven u Europi, nije prestao djelovati ni u doba Domovinskoga rata u Hrvatskoj. Utjecaj tih šalatskih tjedana na hrvatsku crkvenu, pa dijelom i na društvenu zbilju, predmet je jednog ozbiljnog znanstvenog rada, budući da se radi o punih pet desetljeća, odnosno pola stoljeća. Veoma je znakovito i nadasve zanimljivo što

¹⁹ Franjo UDOVIČIĆ, *Petnaest godina Teološko-pastoralnih tjedana u Zagrebu* (1961. – 1975.), Podravska Slatina, 1975. Diplomski rad prihvaćen na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, 2.

na 50. jubilarnom Tjednu sudjeluju neki sudionici, koji su, s jedne strane, aktivni u svojoj svećeničkoj službi više od pedeset ili su blizu pedeset godina službe. S druge strane, na ovom Tjednu ima sudionika, koji su redoviti sudionici Tjedna najmanje 45, ako ne i punih 50 godina. Svi ti sudionici su prvotni i neporecivi svjedoci da je Drugi vatikanski koncil nedovršen proces i da on ide dalje, neovisno o desetljećima koja slijede poslije njegova svečanog i službenog završetka. Jednako tako ti sudionici potvrđuju permanentnu edukaciju tog svehrvatskog pastoralno-teološkog skupa svećenika.

Važno je istaknuti i to da organizatori TPT-a poslije Drugoga vatikanskog koncila²⁰, kada su već bile prihvaćene koncilске konstitucije, dekreti i deklaracije, nijednom nisu organizirali Tjedan koji bi bio posvećen samo temeljnim koncilskim stavovima i učenjima, primjerice *temeljnomo dostojanstvom i jednakosti svih krštenih*, uz dodatnu hijerarhijsku različitost. Nisu izričito, kao posebnu okvirnu temu uzeli *communio* sa svime onime što ona implicira, ili temu *dijaloga unutar Crkve* i *dijaloga Crkve sa svijetom*. Nisu zasebno i samo na jednom Tjednu raspravljali o Dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen gentium* ili o Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, a obje konstitucije su stožerni teološki stavovi i učenje Koncila u svezi života i djelovanja Katoličke crkve *ad intra* i *ad extra*, premda se održalo po koje predavanje u svezi jedne i druge konstitucije.²¹ Nakon što je Teološko-pastoralni tjedan 1971. bio posvećen svećeniku, u kasnijim godinama svoje prakse TPT-i su cijeli jedan susret posvetili samo, primjerice *Zakoniku kanonskoga prava*²², *Katekizmu Katoličke crkve*²³, kao i pojedinim papinim enciklikama. S tim u svezi se onda nameće opravdano pitanje zašto je to bilo tako? Priređivačima TPT-a ne može se i ne smije se predbaciti da nisu bili koncilski inspirirani i orijentirani, naprotiv, pojedini profesori na KBF-u bili su temeljni promotori i prve perjanice koncilске misli i (post)koncilске reforme Crkve u Hrvata. Oni su s koncilskim idejama spavali i ustajali, šireći i tumačeći ih gdje god su to sti-

²⁰ O obrađivanim temama na TPT-ima od 1961. do 1985. godine vidi u: Bonaventura DUDA, 25 godina našeg najvećeg skupa, u: *Glas Koncila*, 20. I. 1985., 8; kao i u: *Bogoslovska smotra*, 55 (1985.) 3-4, 279-280.

²¹ Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Poziv svih kršćana na svetost po konstituciji »Lumen gentium« II. vatikanskog koncila, u: *Bogoslovska smotra*, 35 (1965.) 2, 187-200; Tomislav J. ŠAGI-BUNIĆ, Crkva u suvremenosti po konstituciji »Lumen gentium« Drugog vatikanskog koncila, u: *Bogoslovska smotra*, 36 (1966.) 2, 181-191; Ante KUSIĆ, Dijaloška suradnja Crkve i suvremenog svijeta u duhu »Gaudium et spes«, u: *Bogoslovska smotra*, 37 (1967.) 1, 298-308. Vidi i: Bonaventura DUDA, Dijalog Crkve i svijeta, u: *Bogoslovska smotra*, 35 (1965.) 1, 1-6.

²² Vidi: *Bogoslovska smotra*, 55 (1985.) 2-3.

²³ Vidi: *Bogoslovska smotra*, 65 (1995.) 1.

gli, od svojih predavanja na Fakultetu do tribina i konferencija, koje su držali, uključivo do svih svojih tekstova, koje su objavljivali.²⁴ Hrvatski teolozi bili su uvjerenja da dovoljno detaljno uprisutnjuju Koncil među svećenicima, a preko njih u narodu Božjem i u hrvatskom društvu, dakako, koliko su to ondašnje unutarcrkvene okolnosti, a posebno koliko su to tadašnje ideološko-političke i društveno-socijalne okolnosti omogućavale i dopuštale. Stotine sudionika svećenika na tim tjednima – a bilo je godina kada je broj sudionika bio i iznad 1000 – potvrđuju da su i sami svećenici bili žedni čuti, u sebi prebirati, a potom i u praksi provoditi koncilске ideje, zaključke i novine.

Pažljivim studiranjem povijesti Teološko-pastoralnih tjedana dolazi se do nekoliko važnih spoznaja i zaključaka. *Jedna* spoznaja govori o tome da su do 1969. godine na svakom pojedinom TPT-u bile obrađivane različite teološke i pastoralno-teološke teme, koje su organizatori u tim povijesnim trenucima smatrali najaktualnijima i najvažnijima. Ne treba zaboraviti da u šezdesetim godinama 20. vijeka – a što su ujedno i godine održavanja Koncila i prve postkoncilске godine – izlaze dekreti, enciklike, koje pretresaju brizantne ekleziološko-pastoralne teme, a svećenici traže odgovore na mnoga aktualna pastoralna pitanja u svakodnevnoj praksi. *Druga* spoznaja, odnosno zaključak govori o tome da tek 1969. godine Tjedan obrađuje samo jednu okvirnu temu, naime ispovijed, a u idućim tjednima obrađene su okvirne teme poput nedjelje, svećenika, obitelji i molitve. Kasnije teme će biti odabirane ciljevito i prigodno, na primjer povodom izlaženja pojedinih papinih enciklika, dok će se u doba demokracije okvirne teme fokusirati na aktualna zbivanja u Crkvi i društvu. Tako su obrađeni gotovo svi sakramenti, najveći dio papinih enciklika, a u posljednjih dvadesetak godina: prognanici i izbjeglice, Crkva-kršćanin-društvo-politika, vrjednute, službe u Crkvi, teologija u odnosu na znanost, u odnosu na umjetnost te crkveni pokreti. *Treća* spoznaja upućuje na to da su sve pojedinačne i okvirne teme Tjedna obrađivale i tematizirale koncilске teme *izravno, neizravno* ili pak samo *parcijalno*. To ujedno znači da je koncilska misao, odnosno koncilski duh bio trajno nazočan na Tjednu, te da su sudionici svakog Tjedna od biskupa, preko svećenika i pojedinih vjernika laika trajno participirali na koncilskoj misli, koja je bila ponavljana i tumačena

²⁴ Ne smije se zaboraviti da u doba komunističkog sustava u Hrvatskoj i šire katolički teolozi i predstavnici drugih vjeroispovijesti nisu mogli, ustvari nisu smjeli, svoju staru ili novu teološku misao iznositi na radiju i televiziji, u državnim tiskovnim medijima, nego samo u crkvenim tiskovnim medijima i u knjigama, koje su tiskale crkvene institucije. Time je i svaka koncilska misao i svaka koncilska reforma puno teže nego danas dopirala do sveukupne hrvatske javnosti. Jednom riječju, to je usporavalo i ograničavalo prodor Koncila u sve pore tadašnjeg hrvatskog društva.

i onda kada su se tematizirale postkoncilске enciklike i kada su se pretresala neka aktualna pitanja hrvatske suvremene Crkve i hrvatskog suvremenog demokratskog društva. Četvrta spoznaja govori o tome da je Tjedan tijekom svojih pedeset godina kombinirao predavanja i diskusije, glavne referate i priopćenja, rad u sekcijama i po grupama, sastavljao i objavljiivao rezolucije, te na koncu završavao s plenarnom raspravom u kojoj je svatko tko je želio mogao nešto reći, priupitati i kritizirati. Zanimljive i nadasve crkveno-politički i pastoralno-teološki su poučne objavljene rezolucije, koje su bile adresirane na crkvenu, ali i na društvenu javnost.²⁵ I peta spoznaja, koja ukazuje na trodimenzionalnu koncepciju svih TPT-a, prva dimenzija je znanstveno-teološka i pastoralno-teološka permanentna izobrazba (edukacija) svećenika, jednako tako i biskupa; druga dimenzija je svećeničko i ljudsko druženje i prijateljevanje tijekom Tjedna, premda je u pravilu često išlo nauštrb izravne teološke edukacije. I treća dimenzija je popratni sajam (prodavanje knjiga, nabožnih predmeta, devocionalija i tome slično), koji neumorno prati svaki TPT u Dječaćkom sjemeništu na Šalati²⁶.

Na kraju ove točke može se sumirati da su TPT-i, iako ne uvijek sustavno, ali zato postupno i kontinuirano, s različitih teoloških aspekata, nudili i tumačili, ako je bilo potrebno i branili, koncilске stavove i koncilска učenja bilo da su polazili od izvornih koncilских konstitucija, dekreta i deklaracija bilo da su polazili od postkoncilских dokumenata kojih je uistinu bilo mnogo od 1965. do 2000. godine. Jesu li onda Tjedni dovoljno uprisutnili Koncil u hrvatskoj Crkvi i u hrvatskom društvu? Odgovor na ovo pitanje može najprije dati svaki sudionik TPT-a bio on biskup, svećenik ili vjernik laik. Recepcija Koncila morala se i još se uvijek mora događati najprije i prije svega na razini osobe teologa (biskupa, svećenika, laika), tj. u njegovoj osobnoj teološkoj teoriji, a zatim u njegovoj konkretnoj crkvenoj praksi, a potom tek susljedno na razini braka, obitelji, skupina, župnih zajednica i cjelokupnog društva. Na svim tim razinama, odnosno u svim tim područjima koncilска perspektiva Drugoga vatikanskog koncila nedovršena je i ona traje, vrijedi i obvezuje i dalje – kako najbliže (post)koncilске naraštaje tako i naraštaje koji se tek upoznavaju s koncilским mislima i idejama, usprkos svih mogućih pokušaja i nastojanja restauracije u Katoličkoj crkvi. Ali koncilске ideje, naposljetku, obvezuju i naraštaje koji tek nadolaze.

²⁵ Posebno rezolucije koje su se donosile u prva dva desetljeća TPT-a dokazuju s kojom akribijom su se sudionici Tjedna zauzimali za mjesto i ulogu – kako kršćanina tako i Katoličke crkve u tadašnjem komunističkom društvu. Rezolucije su vrijedne jednog diplomskog ako ne i magistarskog rada.

²⁶ O toj trodimenzionalnosti TPT-a vidi: Josip BALOBAN, *Zadaća Crkve u okolnostima stvaranja demokratskog poretka*, u: *Glas Koncila*, 15. I. 1995., 5.

3. Svećenik kao povremena i nezaobilazna tema Teološko-pastoralnih tjedana

U perspektivi Drugoga vatikanskog koncila i svećenik zauzima važno mjesto, jer ima dva dekreta, koja govore o njegovu odgoju i njegovoj izobrazbi²⁷, te o njegovoj službi i njegovu životu (PO). Poslije Koncila izdano je više crkvenih dokumenata rimskih i nacionalnih koji u duhu Koncila dalje ponavljaju koncilске misli ili pak pojašnjavaju lik prezbitera u Crkvi i u društvu.²⁸ Uloge i mjesta svećenika u Crkvi i u društvu bili su svjesni i organizatori TPT-a kada su dva puta kao okvirnu temu stavili baš temu svećenika. Prvi put to je bilo na TPT-u 1971. godine i drugi put na TPT-u 2010. godine. Dakako, da se o liku, životu, a napose o službi prezbitera govorilo na više TPT-a tijekom pet desetljeća. Ujedno je nužno napomenuti da su urednici *Bogoslovske smotre* gotovo svake godine uvrštavali pokoju temu, koja se bavila svećenikom, te je stoga popis tema objavljenih u *Bogoslovskoj smotri*²⁹ daleko veći od tema obrađenih

²⁷ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Optatam totius. Dekret o odgoju i izobrazbi svećenika* (18. XI. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: OT).

²⁸ Primjerice usp. BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Odgoj i obrazovanje svećeničkih kandidata*, Zagreb, 1986. i drugi dokumenti: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Optatam totius*; KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Ratio fundamentalis*, Zagreb, 1986., KONGREGACIJA ZA KLER, *Direktorij za službu i život prezbitera*, Zagreb, 1994.; IVAN PAVAO II., *Dat ću vam pastire (Pastores dabo vobis). Apostolska postsinodalna pobudnica kleru i vjernicima o svećeničkoj izgradnji (formaciji) u sadašnjim prilikama*, Zagreb, 1995.; KONGREGACIJA ZA KLER, *Prezbiter – Navjestitelj Riječi, Služitelj sakramenata i Voditelj zajednice kršćanskoga trećeg tisućljeća*, Zagreb, 1999.; HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Na svetost pozvani. Pastoralne smjernice na početku trećega tisućljeća*, Zagreb, 2002.

²⁹ U *Bogoslovskoj smotri* objavljeni su od Drugoga vatikanskog koncila do 1990. godine sljedeći članci o svećeniku: Karl RAHNER, Vjera današnjeg svećenika, u: *Bogoslovska smotra*, 35 (1965.) 1, 6-29; Jordan KUNIČIĆ, Celibat i psihička defektnost, u: *Bogoslovska smotra*, 36 (1966.) 1, 94-102; Franjo ŠEPER, Teološka izobrazba svećenika prema II. vatikanskom koncilu, u: *Bogoslovska smotra*, 36 (1966.) 2, 157-169; Jure RADIĆ, Dušobrižnik i liturgijski život vjernika, u: *Bogoslovska smotra*, 36 (1967.) 2, 199-205; Ivan KOPIĆ, Unum presbyterium, u: *Bogoslovska smotra*, 36 (1967.) 2, 362-370; Ante KUSIĆ, Svećenik u kršćanskom »susretu« s egzistencijalno doživljajnim tendencijama našega doba, u: *Bogoslovska smotra*, 36 (1967.) 2, 463-472; Raimondo SPIAZZI, Služba svećenika u suvremenom društvenom životu, u: *Bogoslovska smotra*, 37 (1967.) 1-2, 61-71; Šimun ŠIPIĆ, Ispovjednik i izbor zvanja, u: *Bogoslovska smotra*, 37 (1967.) 1-2, 206-210; Josip SALAČ, Župnik i svećenička zvanja, u: *Bogoslovska smotra*, 37 (1967.) 1-2, 239-243; Šimun ŠIPIĆ, Milosna specifičnost svećeničkog zvanja i poziva, u: *Bogoslovska smotra*, 37 (1968.) 3-4, 425-432; Frane FRANIĆ, Komunitarni život svećenika u svijetlu nauke II. vatikanskog koncila, u: *Bogoslovska smotra*, 38 (1968.) 1, 63-82; Anđelko MILANOVIĆ, Svećenik, pjevački zbor i narod u svečanom bogoslužju, u: *Bogoslovska smotra*, 39 (1969.) 1, 34-42; Marijan KOPIĆ, Pitanje svećeničkih i redovničkih zvanja za Hrvate izvan domovine, u: *Bogoslovska smotra*, 39 (1969.) 1, 146-150; Franjo JURAK, Nedjelja u svećeničkoj egzistenciji, u: *Bogoslovska smotra*, 40 (1970.) 1, 70-79; Vjekoslav BAJSIĆ, Značaj i dimenzije današnje svećeničke krize u Crkvi, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.)

isključivo na TPT-u. To ujedno potvrđuje koliko je prezbiter u fokusu teološke javnosti i koliko je zanimljiv za pastoralno-teološku, crkvenu, pa i društvenu zbilju u Hrvatskoj u posljednjih pedeset godina. Očekivanja u odnosu na svećenika u porastu su od Koncila naovamo i nije prezbiteru lako živjeti u modernizacijskom stresu ili u okolini i kulturi koja više ne podupire model celibatarskog života, a od svećenika traži i očekuje da bude kršćanski i svećenički besprijekoran i savršen.

Prvo postkoncilsko predavanje o svećeniku održao je na TPT-u 1966. godine Franjo kard. Šeper, nadbiskup zagrebački s naslovom *Teološka izobrazba svećenika prema II. vatikanskom koncilu*.³⁰ Kardinal Šeper za polazište svoga izlaganja – u kojem razlaže Opća načela teološke izobrazbe svećenika, posebne odredbe u teološkom studiju i što Koncil predviđa za upotpunjenje teološke izobrazbe pastoralnog klera – uzima dekret *Optatam totius*, a ne dekret *Presbyterorum ordinis*, koji gotovo da i ne spominje. Već na idućem TPT-u 1967. godine i to u Moralno-pastoralno-liturgijskoj sekciji Josip Salač iznosi izlaganje s naslovom *Župnik i svećenička zvanja*, citirajući na više mjesta upravo dekret *Presbyterorum ordinis*.³¹ Iduće dvije godine na Tjednu više sporadično, ali opet ciljevito u odnosu na nedjelju i na bogoslužje govori se o svećeniku.³²

1, 13-22; Josip SABOL, Kolegijalna i komunitarna narav novozavjetnog svećeništva, u: *Bogoslovska smotra* 41 (1971.) 1, 54-63; Adalbert REBIĆ, Pojam i služba svećenika u Svetom pismu Staroga i Novoga zavjeta, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 1, 23-45; Stanko WEISSGERBER, Svećenik kao odgojitelj zajednice, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 1, 76-84; Hadrijan BORAK, Komponente svećeničke duhovnosti, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 1, 67-75; Bonaventura DUDA, Kristovo svećeništvo prema Poslanici Hebrejima, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 1, 44-53; Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Lik svećenika kroz povijest, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 1, 83-84; Franjo JURAK, Socijalni položaj svećenika, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 1, 85-96; Ljubo KRASIĆ, Svećenikovo služenje između stalne i pokretljive zajednice, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 1, 97-115; Marko MAJSTOROVIĆ, Svećenička briga za osobe prikraćene od života unutar zajednice, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 1, 116-123; Stella TAMHINA, Odgoj svećeničkih kandidata za međuljudske odnose, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 1, 124-133; Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Svećenikovo služenje je misterij, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 1, 147-149; Marin SRAKIĆ, Svećenik – pokornik i ispovjednik, u: *Bogoslovska smotra*, 45 (1976.) 4, 397-411; Karmelo ZAZINOVIĆ, Svećenik odgojitelj kršćanskih savjesti, u: *Bogoslovska smotra*, 47 (1977.) 2-3, 334-336; Ćiril KOS, Savjest svećenika, u: *Bogoslovska smotra*, 47 (1977.) 2-3, 337-343; Josip MARCELIĆ, Misa u životu svećenika, u: *Bogoslovska smotra*, 51 (1981.) 2-3, 229-238; Ivan ŠEŠO, Stari i bolesni svećenici, u: *Bogoslovska smotra*, 53 (1984.) 4, 316-321; Bono Zvonimir ŠAGI, Župa i župnik u novom Kodeksu, u: *Bogoslovska smotra*, 54 (1984.) 2-3, 373-379; Pero ARAČIĆ, Svećenik u Božjem narodu, u: *Bogoslovska smotra*, 58 (1989.) 4, 132-142.

³⁰ Usp. Franjo ŠEPER, *Teološka izobrazba svećenika prema II. vatikanskom koncilu*, 157-169.

³¹ Usp. Josip SALAČ, *Župnik i svećenička zvanja*, u: *Bogoslovska smotra*, 37 (1967.) 1-2, 238-243.

³² Vidi: Anđelko KLOBUČAR, Svećenik, pjevački zbor i narod u svečanom bogoslužju, u: *Bogoslovska smotra*, 39 (1969.) 1, 32-42; Franjo JURAK, *Nedjelja u svećeničkoj egzistenciji*,

Točno deset godina nakon održavanja TPT-a organizatori se odvažiše cijeli Tjedan posvetiti svećeniku prezbiteru. Okvirna tema Tjedna bila je *Svećenik u kršćanskoj zajednici*. Tom Tjednu posvećen je i cijeli broj *Bogoslovske smotre*.³³ Za tu temu je karakteristično da se svećenika promatra i obrađuje filozofsko-teološki i sociološki, potom biblijski, pretresajući starozavjetno i novozavjetno, uključujući i Isusovo, svećeništvo, ističući kolegijalnu i komunitarnu dimenziju svećeništva. Analizira se svećenička duhovnost i njegov socijalni položaj te naposljetku svećenika se analizira i u odnosu na zajednicu pri čemu ga se definira kao odgojitelja i voditelja zajednice i promotora međuljudskih odnosa. Na kraju toga Tjedna dekan Tomislav Šagi-Bunić u svojoj završnoj besjedi reče: »Mislim da ovaj Tjedan kao cjelinu moramo prvenstveno shvatiti kao polazište, ne kao rezultat, odnosno samo kao djelomičan i etapni rezultat. Usuđujem se moliti Vas da o tom dalje studirate, čitate...«³⁴. T. Šagi-Bunić bio je u pravu, budući da i za sadašnju hrvatsku Crkvu nema drugog puta, osim da uz ostale trajne i povremeno brizantne koncilske teme raspravlja i domišlja temu svećenika prezbitera na osobnoj, na crkvenoj i na društvenoj razini. Upravo se na sve te tri razine događa ugrožavanje svećenikova identiteta.

Poslije toga u punočemu jedinstvenog Tjedna u sedamdesetim godinama 20. vijeka na TPT-u dotiče se problematika svećenika na temelju dvostruke uvjetovanosti. S jedne strane, radi se o kratkim priopćenjima u smislu nagovora ili praktičnih uputa, a ne o temeljitim referatima. S druge strane, ta su priopćenja vezana uz okvirnu temu Tjedna.³⁵ U osamdesetim godina istoga vijeka konstatiramo da se o svećeniku govori u odrednicama okvirne teme TPT-a, a što znači da se jedno od glavnih predavanja posvećuje i prezbiteru.³⁶ U devedesetim godina 20. vijeka TPT-i bavili su se svećenikom obrađujući posebne teme, primjerice: dušobrižnik u Crkvi, svećeničko ređenja žena, dušobrižnik u društvenim promjenama, svećenik između evanđelja i suvremenosti, duhovna zvanja i službe u Crkvi, svećenikova uloga u pastoralu braka i obitelji.³⁷ U prvoj

u: *Bogoslovska smotra*, 40 (1970.) 1, 69-78.

³³ Vidi: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 1, 1-166.

³⁴ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Svećeničko služenje je misterij, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 1, 147-149, ovdje 148.

³⁵ Usp. Ćiril KOS, Savjest svećenika, u: *Bogoslovska smotra*, 47 (1977.) 2-3, 337-341; Karmelo ZAZINOVIĆ, Svećenik odgojitelj kršćanske savjesti, u: *Bogoslovska smotra*, 47 (1977.) 2-3, 334-336; Đuro PUKEC, Svećenik ispovjednik (nekoliko praktičnih i konkretnih vidova iz vlastitog iskustva), u: *Bogoslovska smotra*, 46 (1976.) 1-2, 145-147.

³⁶ Vidi: Josip MARČELIĆ, Misa u životu svećenika, u: *Bogoslovska smotra*, 51 (1981.) 2-3, 229-238; Bono Zvonimir ŠAGI, Župa i župnik u novom Kodeksu, u: *Bogoslovska smotra*, 54 (1984.) 2-3, 373-379.

³⁷ Usp. Juraj KOLARIĆ, Ekumenski vid svećeničkog ređenja žena, u: *Bogoslovska smotra*, 61 (1991.) 3-4, 355-367; Bono Zvonimir ŠAGI, Dušobrižnik u vrtlogu društvenih promjena,

dekadi 21. vijeka na TPT-u uopće se nije govorilo o svećeniku. Jednako tako i *Bogoslovska smotra* ne objavljuje članke koji govore o svećeniku prezbiteru.

Važno je istaći da je posljednji veliki članak, odnosno studija o katoličkim svećenicima objavljen u *Bogoslovskoj smotri* 1999. godine. U tom se članku Aspekti viđenja katoličkih svećenika iz perspektive građana hrvatske komentiraju rezultati empirijskog istraživanja provedenog u Hrvatskoj 1997./1998. godine naslovljenog *Vjera i moral u Hrvatskoj*.³⁸

Zaključak

Prvo, polazeći od trolista na početku članka: *Koncil, Teološko-pastoralni tjedan i svećenik*, može se, zasada, zaključiti da Drugi vatikanski koncil u svojoj sveobuhvatnoj teorijskoj perspektivi i u svojoj praktičnoj primjeni u hrvatskoj Crkvi, a jednako tako i u hrvatskom društvu, nije optimalno ostvaren događaj Duha Svetoga niti je potpuno ostvarena želja koncilskih otaca. To ujedno znači da Drugi vatikanski koncil po svojoj dalekosežnosti i obvezatnosti nije povijesno dovršen proces, jer svojim teološkim stavovima i teološkim učenjima rekapitulira isusovsko i evanđeosko, a samim time i iskustvo prve Crkve, te stoga nadilazi povijesni trenutak u kojem se dogodio, osim toga taj Koncil istodobno mjerodavno obvezuje kršćane i to ne samo kršćane 20. i 21. vijeka, nego i kršćane nadolazećih stoljeća. I to zato što su koncilski oci umjeli povezati isusovsko i evanđeosko i iskustvo prve Crkve sa Crkvom u modernom svijetu 20. vijeka. Pritom su koncilski oci uočili mnoge pukotine i određen raskorak između radikalnog isusovsko-evanđeoskog i crkvenog u modernom-liberalnom ambijentu sadašnjeg. Stoga koncilski promišljanja i odgovarajuće crkveno-političke i pastoralno-teološke zadaće u Hrvatskoj nisu dovršene, štoviše one se nastavljaju i u 21. vijeku, ali i dalje.

Drugo, u svezi povezanosti Drugoga vatikanskog koncila i TPT-a za svećenike u Zagrebu može se konstatirati da je Tjedan zauzeto i kontinuirano, premda ne uvijek strateški jasno i na temeljne misli Koncila usredotočeno, među svećenike unutar i izvan Hrvatske unosio ideje Drugoga vatikanskog

u: *Bogoslovska smotra*, 67 (1997.) 2-3, 373-385; Milan ŠIMUNOVIĆ, Mijenja li se slika dušobrižnika u Crkvi?, u: *Bogoslovska smotra*, 67 (1997.) 2-3, 387-401; Pero ARACIĆ, Duhovna zvanja i službe u našoj Crkvi, u: *Bogoslovska smotra*, 67 (1998.) 2-3, 327-357; Milan ŠPEHAR, Svećenik između evanđelja i izazova suvremenosti od apologetike prema antropologiji, u: *Bogoslovska smotra*, 67 (1998.) 2-3, 269-291. Zvonko PAŽIN, Mjesto i uloga svećenika u pastoralu braka i obitelji, u: *Bogoslovska smotra*, 69 (1999.) 2-3, 339-351.

³⁸ Usp. Gordan ČRPIĆ – Stjepan KUŠAR – Nikola KUZMIČIĆ, Aspekti viđenja katoličkih svećenika iz perspektive građana Hrvatske, u: *Bogoslovska smotra*, 69 (1999.) 4, 493-517.

koncila. Osim toga TPT, kao pretkoncilska, a potom koncilska neusporediva i kontinuirana ustanova permanentne edukacije svećenika hrvatskog govornog područja, uspjela je punih pedeset godina, odnosno pola stoljeća okupljati svećenike i biskupe, te određen broj laika, koji žive za i s Crkvom, koji odgovorno osjećaju za i s čovjekom, za kojeg se zanimao i još se uvijek, po primjeru Isusa iz Nazareta, zanima Kristova Crkva i TPT za svećenike u Zagrebu.

Treće, opravdano je zaključiti da je TPT, najvećim dijelom promicao koncilski lik svećenika i dušobrižnika. Prigodom 50. obljetnice TPT-a neizbježno je nužno upozoriti na rasprave o svećeniku u doba komunizma i u doba demokracije. O svećeniku se, primjerice u Zapadnoj Europi odmah poslije Koncila, ali i kasnije dosta raspravljalo, dok u Hrvatskoj puno manje. Ipak vrijedno je ukazati da je Katolička crkva u tadašnjoj Jugoslaviji s provođenjem svećeničke ankete 1971. godine bila na razini europskih Crkava koje su provodile ankete među katoličkim svećenicima. Slično se dogodilo i 2000. godine kada su se Zagrebačka nadbiskupija i Đakovačko-srijemska biskupija uključile u tadašnji projekt istraživanja među europskim svećenicima, poznat pod naslovom *Priester 2000*. Poslije prvog (1971.) kao i poslije drugog (2000.) istraživanja u Hrvatskoj se nije javno raspravljalo i pisalo o tim anketama. Najvjerojatnije i stoga što su biskupi, svećenici i teolozi u Hrvatskoj ustuknuli pred stvarnom povijesnom istinom, koja govori o svećeniku u Hrvatskoj poslije Drugoga vatikanskog koncila. Završno se opravdano može zaključiti da u Hrvatskoj nije posve ostvaren, a samim tim i dovršen Drugi vatikanski koncil. Jednako tako u Hrvatskoj nije dovršena teorijska i praktična diskusija o identitetu svećenika. I u sadašnjem povijesnom trenutku iznimno je važno usredotočiti se na svećenikov identitet, koji, uz sve povijesne prilagodbe, u svojim bitnim odrednicama ostaje isusovski i crkveni. Ili drukčije rečeno: svećenikov identitet je ono po čemu svećenik jest što jest, tj. pozvani i opunomoćeni, u svojoj trostrukoj vjernosti i odgovornosti: prema Bogu i Crkvi, prema čovjeku i prema samome sebi, odnosno prema vlastitom identitetu.³⁹

Teološko-pastoralni tjedan 2010. godine dao je još jedan impuls da Drugi vatikanski koncil ide dalje te da diskusija o identitetu svećenika ide dalje.

³⁹ Svećenik je permanentno na razini i u situaciji svetaca i blaženika u Kristovoj Crkvi. Sveći su do konca svoga zemaljskog života živjeli trostruki odnos: *odnos prema Bogu i Crkvi; odnos prema bližnjemu i odnos prema sebi samome*.

Summary

THE THEOLOGICAL-PASTORAL WEEK IN THE (UN)COMPLETED PERSPECTIVE OF THE SECOND VATICAN COUNCIL

Josip BALOBAN

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
josip.baloban@zg.t-com.hr

The author portrays and interprets the Second Vatican Council as a process that needs to come to life and needs to be realised in the wings of the general but also within each individual, particular Church and as such in the Church in Croatia. In order for the Council as a process within the Church to be able to come to life, it is worthwhile studying and analysing the concrete social and ecclesiastic situation based on religious-sociological research, seeing that the Church and society do not represent two dichotomic factors but are existentially dependent and sharing factors in many ways seeing they mostly consist of the same people-citizens. The Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb has come to the fore in religious-sociological research particularly over the last two decades.

The (un)complete Council perspective and vagueness of the Council's reception in Croatia is obviously seen by the author in the over modest presence of theologians and the Church in general in the Croatian social public. The author claims that the official Church in Croatia has not dared to delve into post-Council experiments with new Church ministries and that there seems to still be a feeling of distance between bishops and presbyters in Croatia; presbyters and the lay faithful. These facts encourage the author to conclude that our contemporary ecclesiastic and social reality is such that both social and Church elite do not have enough feeling for processes that are taking place in base society and the Church as such, seemingly indicating some form of post-council saturation and overwroughtness which results in too little pastoral effectiveness.

The author continues to scientifically and argumentatively reply to the crucial question of what measure have Theological Pastoral Weeks realised the Council in the Croatian Church seeing that they represent a system of permanent training of bishops and presbyters and the laity as well as being an opportunity for human and friendly association. Those preparing or lecturing at the Theological-Pastoral Weeks in Zagreb have always endeavoured to be inspired and directed by the Council despite unfavourable social-political-ecclesiastic circumstances during the Communist regime. Finally, the author observes the figure of the priest as an occasional and unavoidable topic

at theological-pastoral weeks which confirms the thesis that during the entire time of conducting the Theological-Pastoral Weeks in Zagreb, it is the presbyter that has remained in the focus of interest of the theological public. Despite this, it is worth noting that the Second Vatican Council in the Croatian Church and Croatian society has remained incomplete and unrealised to its fullness and dimensionality. Discussions of the identity of the presbyter and the Theological-Pastoral Weeks in Zagreb have taken a significant place within ecclesiastic-social Croatian reality seeing that over its 50 years of existence it has introduced the ideas and motivation offered by the Second Vatican Council to promote the Council figure of the presbyter.

Key words: presbyter, Theological-Pastoral Week, Second Vatican Council, Council reception.